

Possessiivisuffiksien levinneisyys suomen kielessä*

(Distribution of possessive suffixes in the Finnish language)

Jun'ichi SAKUMA

1. Johdanto

Suomen kielessä possessiivisuffiksit voidaan liittää ei ainoastaan substantiiveihin vaan myös verbin ma/mä-muotoihin, ns. agenttipartisiipeihin. Sen lisäksi, temporaalirakenteessa ne voidaan lisätä joko toisen infinitiivin inessiiviin tai passiivin perfektin partisiipin partitiivimuotoon. Ja edelleen ne voidaan liittää myös partisiipin genetiivimuotoon.

Tämän esitelmän tarkoitus on osoittaa, että suomen kielessä possessiivisuffiksin esiintyminen riippuu kunkin possessiivisuffiksin mahdollisen tarkoitteen luonteesta. Koska tarkoitteiden luonne vaihtelee suhteessa possessiivisuffiksin sisältävän rakenteen lajeihin, on possessiivisuffiksien levinneisyyskin kussakin rakenteessa erilaista¹⁾.

Muuten possessiivisuffiksit ovat alkuperältään samanlaisia kuin persoonan päätteet. Sillä sekä possessiivisuffiksit että persoonan päätteet ovat lähtöisin persoonapronomineista. Itse asiassa, kuten seuraavasta näkyy, kummatkin sekä possessiivisuffiksit että persoonan päätteet ovat persoonapronominien näköisiä.

(1)		possessiivisuffiksi	persoonan päätte	persoonapronomini
Yks.	1. Pers.	-ni	-n	minä
Yks.	2. Pers.	-si	-t	sinä
Yks.	3. Pers.	-nsA/Vn ²⁾	-(V)	hän
Mon.	1. Pers.	-mme	-mme	me
Mon.	2. Pers.	-nne	-tte	te
Mon.	3. Pers.	-nsA/Vn	-vAt	he

Näin voidaan sanoa, että substantiiviin liitetty persoonapronomini toteutuu possessiivisuffiksiksi ja verbiin persoonan päätteeksi.

Mikä on persoonan päätteiden tarkoite? Tarpeetonta sanoakaan, mutta se viittaa sen vartalona toimivan predikaatin subjektiin. Viittaako possessiivisuffiksikin — vastine persoonan päätteelle — sen sisältävän kokonaisen lauseen subjektiin? On totta, että joskus possessiivisuffiksi viittaa kokonaisen lauseen subjektiin. Mutta niin ei ole aina asianlaita. Tässä haluaisin

esittää seuraavanlaisen väitteen: erilaisuus tarkoitteen viittauksessa selittää possessiivisuffiksien levinneisyyttä monenlaisissa rakenteissa.

2. Substantiiviin liitetyt possessiivisuffixit

Omistusta ilmaisevassa sanaliitossa omistajaa ilmaiseva substantiivi on yleensä genetiivimuodossa. Kun omistaja on persoona, johon voi viitata persoonapronominilla, possessiivisuffiksi yleensä osoittaa omistajan joko genetiivissä olevan pronominin kanssa tai ilman sitä. Itse asiassa, ensimmäisen tai toisen persoonan suhteen, genetiivimuoto on valinnainen ja sitä käytetään painokkaassa merkityksessä. Kuitenkin muutamissa tapauksissa possessiivisuffiksi on ainoa väline, joka voi osoittaa omistajan. Esimerkiksi:

- (2) Pekka aja-a Liisa-n auto-n kotiin.
 nom. prees.-yks.3.pers. gen. yks.gen.³⁾ adverbi.
- (3) Pekka aja-a häne-n auto-nsa
 nom. prees.-yks.3.pers. yks.3.pers.-gen. yks.gen.-3.pers.Px.
 kotiin.
 adverbi.
- (4) Pekka aja-a auto-nsa kotiin.
 nom. prees.-yks.3.pers. yks.gen.-3.pers.Px. adverbi.

Lauseessa (2) auton omistaja on Liisa, joka esiintyy genetiivimuodossa. Samalla tavalla lauseessa (3) genetiivissä oleva pronimini 'hänen' osoittaa auton omistajaa. Genetiivissä olevaa kolmannen persoonan pronominia ei kuitenkaan voida käyttää kun subjekti ja omistaja viittaavat samaan olemukseen, kuten esimerkklause (4) osoittaa. Toisin sanoen, genetiivissä olevan kolmannen persoonan pronominin tarkoite ei voi olla kokonaisen lauseen subjekti⁴⁾, vaikka possessiivisuffiksin tarkoite voi.

3. Possessiivisuffixit temporaalirakenteessa

Temporaalirakenteessa adverbiaalilauseen semanttisen subjektin tunnus on joko genetiivissä oleva substantiivi tai possessiivisuffiksi. Seuraavat ovat esimerkklauseita:

- (5) Lu-i-n sanomalehte-ä vaimo-ni
 imperf.-yks.1.pers. yks.part. yks.gen.-yks.1.pers.Px.
 syö-de-ssä aamiais-ta.
 2.inf.-iness. yks.part.
- (6) Lu-i-n sanomalehte-ä syö-de-ssä-si
 imperf.-yks.1.pers. yks.part. 2.inf.-iness.-yks.2.pers.Px.

aamiais-ta.

yks.part.

(7) Lu-i-n sanomalehte-ä syö-de-ssä-ni

imperf.-yks.1.pers. yks.part. 2.inf.-iness.-yks.1.pers.Px.

aamiais-ta.

yks.part.

Lyhyesti, temporaalirakenteessa on kolme tapaa osoittaa sivulauseen subjekti. Ensiksi, kuten lauseessa (5), genetiivissä oleva substantiivi voi osoittaa subjektin. Tässä tapauksessa possessiivisuffiksia ei voida liittää toiseen infinitiiviin. Toiseksi, kuten lauseessa (6), kun persoonapronominit ovat sekaantuneet asioihin, possessiivisuffiksi osoittaa subjektin joko genetiivissä olevan pronominin kanssa tai ilman sitä. Vaikka kolmannen persoonan pronomini, joka käytetään possessiivisuffiksin kanssa, osoittaa että sivulauseen subjektin tarkoite ei ole sama kuin päälauseen subjektin tarkoite, ensimmäisen tai toisen persoonan suhteen, possessiivisuffiksin kanssa esiintyvä pronomini on valinnainen ja tarkoittaa erikoista painotusta. Lopuksi, kuten lauseessa (7), kun sivulauseen subjekti ja päälauseen subjekti viittaavat samaan olemukseen, possessiivisuffiksi on ainoa väline, jota voi käyttää.

4. Possessiivisuffiksi verbin ma/mä-muodon kanssa

Possessiivisuffiksien levinneisyydestä samanlainen havainto soveltuu verbin ma/mä-muodon sisältävään rakenteeseen. Siten genetiivissä oleva substantiivi yleensä osoittaa verbin ma/mä-muodon semanttisen subjektin. Kuitenkin possessiivisuffiksia täytyy käyttää kahdessa tapauksessa. Ensiksi, kun ma/mä-muodon subjektin tarkoite on persoona, johon voi viitata persoonapronominilla⁵⁾, ja toiseksi, kun ma/mä-muodon subjektin tarkoite on sama kuin ma/mä-muodon sisältävän lauseen subjektin tarkoite. Seuraavat lauseet palvelevat esimerkkeinä:

(8) Laulo-i-n Sibeliukse-n säveltä-mä-n laulu-n
 imperf.-yks.1.pers. gen. mA-yks.gen. yks.gen.
 konserti-ssa.
 yks.iness.

(9) Laulo-i-n säveltä-mä-si laulu-n
 imperf.-yks.1.pers. mA-yks.gen.-yks.2.pers.Px. yks.gen.
 konserti-ssa.
 yks.iness.

(10) Laulo-i-n säveltä-mä-ni laulu-n
 imperf.-yks.1.pers. mA-yks.gen.-yks.1.pers.Px. yks.gen.

konserti-ssa.

yks.iness.

Lauseessa (9) toisen persoonan genetiivimuoto 'sinun' voi esiintyä possessiivisuffiksin kanssa. Mutta genetiivimuodon esiintyminen osoittaa että ma/mä-muodon semanttinen subjekti, tässä tapauksessa 'sinä', painotetaan erikoisesti.

5. Possessiivisuffiksit partisiippirakenteessa

Possessiivisuffiksia voidaan käyttää partisiippirakenteessakin. Mutta possessiivisuffiksien levinneisyys partisiippirakenteessa on jossain määrin erilaista. Partisiippirakenteessa genetiivissä oleva persoonapronomini voi esiintyä ilman possessiivisuffiksia. Esimerkiksi:

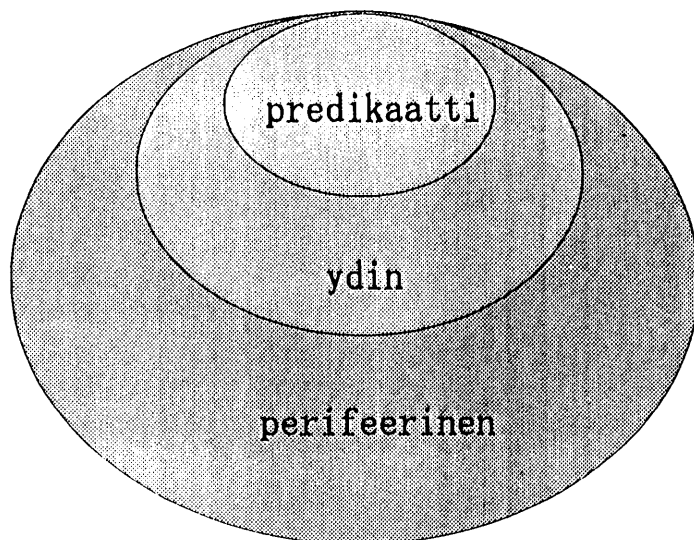
- (11) Tiedä-n Peka-n ole-va-n ottolapsi.
 prees.-yks.l.pers. gen. vA-yks.gen. yks.nom.
- (12) Tiedä-n ole-va-ni ottolapsi.
 prees.-yks.l.pers. vA-yks.gen.-yks.l.pers.Px. yks.nom.
- (13) Tiedä-n sinu-n ole-va-n ottolapsi.
 prees.-yks.l.pers. yks.2.per-gen. vA-yks.gen. yks.nom.
- (14) *Tiedä-n (sinu-n) ole-va-si
 prees.-yks.l.pers. yks.2.pers.-gen. vA-yks.gen.-yks.2.pers.Px.
 ottolapsi.
 yks.nom.

Kuten lauseessa (11), kun sivulauseen subjekti ei ole sama kuin päälauseen subjekti, ja kuten lauseessa (12), kun päälauseen ja sivulauseen subjekti viittaavat samaan olemukseen, soveltuu toisissa rakenteissa voimassa oleva sääntö partisiippirakenteeseen. Kuitenkin esimerkit (13) ja (14) näyttävät että partisiippirakenne on erilainen kuin yläpuolella mainitut rakenteet. Toisin sanoen, sivulauseen pronominaalisubjekti täytyy osoittaa pronominin genetiivimuodolla, juuri samalla tavalla kuin lauseessa (11). Vaikka tässä tapauksessa asia koskee persoonapronominia, ei possessiivisuffiksia voida liittää preesensin partisiippiin.

6. Possessiivisuffiksien levinneisyyden erilaisuus

Tästä nousee kysymys. Miksi possessiivisuffiksien levinneisyys partisiippirakenteessa on erilaista kuin muissa rakenteissa? Ensin täytyy kiinnittää huomiota siihen, että lauseenjäsenen lauseyhteydestä riippuva huomattavuus vaihtelee suhteessa lauseenjäsenen sisältävän rakenteen lajeihin.

Temporaalirakenteessa sivulause on adverbiaalinen. Kuvio 1 näyttää predikaatin

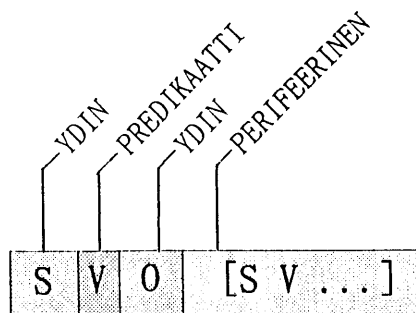

K u v i o 1.

TEMPORAALIRAKENNE

(Minä) luin sanomalehteä (sinun) syödessäsi aamiaista.

S V O [S V O]

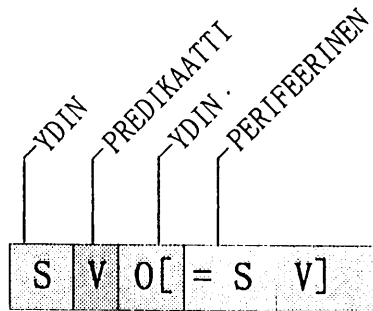

K u v i o 2.

AGENTTIRAKENNE

(Minä) lauloin (sinun) säveltämäsi laulun.

S V [S V =] O

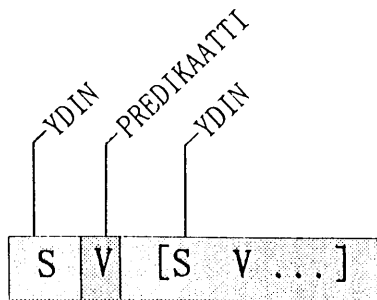

K u v i o 3.

PARTISIIPPIRAKENNE

(Minä) tiedän sinun olevan ottolapsi.

S V [S V ...]

K u v i o 4.

argumenttirakennetta. Vaikka se on melko yksinkertaistettu kuvaus predikaatin argumenttirakenteesta, predikaatin argumentit ovat periaatteessa joko ytimiä argumentteja tai periferisia argumentteja. Ylipäänsä adverbialiset sivulauseet toimivat periferisina argumentteina. Ne palvelevat lauseyhteydessä apulaisina. Niiden subjekti on päälauseen predikaatin ulottumattomissa. Esimerkiksi, kuvio 2 osoittaa että päälauseen predikaatin ulottuvissa on vain päälauseen subjekti 'minä' ja objekti 'sanomalehteä'. Tämä samainen soveltuu verbin ma/mä-muotoihinkin, jotka toimivat adjektiivisina määräyksinä. Taas, kuten kuvio 3 näkyy, vain päälauseen subjekti 'minä' ja objekti 'laulun' ovat päälauseen predikaatin ulottuvissa. Toisaalta partisiippirakenteessa sivulauseet toimivat nominaalitäytemääräyksinä. Ne ovat ytimiä argumentteja ja toteuttavat ratkaisevamman funktion. Niiden subjekti on päälauseen predikaatin ulottuvissa. Kuvio 4 osoittaa että sivulause 'sinun olevan ottolapsi' on kokonaan päälauseen predikaatin ulottuvissa. Lisäksi partisiippirakenteessa voidaan muuttaa sivulauseen subjekti päälauseen ja sivulauseen välillä olevan rajan yli, vaikka muissa rakenteissa ei voida. Siten partisiippirakenteen sivulauseen subjekti voidaan lauseyhteydessä huomata paremmin kuin muiden rakenteiden sivulauseen subjekti⁶⁾.

Tällainen huomattavuus lauseyhteydessä voidaan osoittaa harkitsemalla asiaa toisesta näkökulmasta. Kuten yllä mainitsin, voi sekä genetiivimuoto että possessiivisuffiksi osoittaa sivulauseen subjektin. Kuitenkin partisiippirakenteessa voi sivulauseen subjekti joskus esiintyä nominatiivimuodossa. Seuraavat ovat esimerkkejä:

(15) Tyttö näyttä-ä nukku-va-n.

 yks.nom. prees.-yks.3.pers. vA-yks.gen.

(16) Tytö-t näyttä-vät nukku-va-n.

 mon.nom. prees.-mon.3.pers. vA-yks.gen.

Tällaisissa lauseissa sivulauseen nominatiivissa oleva subjekti, 'tyttö' tai 'tytöt', toimii päälauseen subjektinakin, sillä lauseessa (16), verrattuna lauseeseen (15), on lukumäärältä kongruenssi sivulauseen semanttisen subjektin 'tytöt' ja päälauseen predikaatin 'näyttävät' välillä. Mikä täytyy ottaa huomioon on se, että päälauseen subjekti voi olla kokonaisen lauseen teema. Tarpeetonta sanoakaan, mutta lauseen teema on huomattava lauseyhteydessä.

Selittääkseen possessiivisuffiksien levinneisyyden erilaisuutta täytyy viitata myös genetiivimuodon ja possessiivisuffiksin välissä olevaan erilaisuuteen. Ensiksi, vaikka genetiivimuoto on morfologisesti riippumaton, possessiivisuffiksi on sidottu muoto eikä se voi esiintyä ilman muotoa johon se liittyy. Sen lisäksi genetiivimuoto voi viitata kyseisen lauseen rajan yli olevaan jäseneseen, mutta possessiivisuffiksi voi viitata vain sen sisältävän pienimmän finiittilauseen rajan sisäpuolella olevaan jäseneseen⁷⁾. Siten genetiivimuodon ja possessiivisuffiksin välissä ole-

vasta erilaisuudesta voi tehdä yhteenvedon seuraavasti: genetiivimuoto on lauseyhteydelle herkempi kuin possessiivisuffiksi. Kun katsotaan tässä valossa, voidaan sanoa, että genetiivimuoto on sopivampi osoittamaan partisiippirakenteen sivulauseen subjektia, joka on huomattava lauseyhteydessä.

7. Lopuksi

Periaatteessa, kun ensimmäisen tai toisen persoonan pronomini sekaantuu asioihin, sitä ei avoimesti ilmaista paitsi kun sitä erikoisesti painotetaan. Tällaisen ilmiön selittää se, että persoonapronominit ovat yleensä huomattavia lauseyhteydessä, niiden suorittamaa funktiota lukuun ottamatta. Tällaisen edellytetyn huomattavuuden vuoksi, persoonapronomineja ei tarvitse ilmaista avoimesti, elleivät ne suorita jotain ratkaisevaa funktiota, jota ei ole edellytetty.

Kuitenkin partisiippirakenteessa, vastoin tällaista yleistä suuntausta, esiintyy genetiivimuodossa oleva ensimmäisen tai toisen persoonan pronomini sivulauseen subjektina ilman possessiivisuffiksia. Sillä partisiippirakenteessa kyseinen ensimmäisen tai toisen persoonan pronomini toimii sivulauseen subjektina ratkaisevasti lauseyhteydessä. Sitä täytyy painottaa päälauseen subjektiin verrattuna. Osoittaakseen tällaista ensimmäistä tai toista persoonaa täytyy käyttää sopivaa välinettä. Kuten on mainittu yläpuolella, ei possessiivisuffiksi vaan genetiivimuoto on käytettävissä oleva oikea muoto.

Näin ollen voidaan tehdä se johtopäätös, että possessiivisuffiksien levinneisyyden erilaisuus johtuu kyseisten lauseenjäsenien huomattavuudesta lauseyhteydessä⁸⁾.

Lyhenteet

yks.-yksikkö	mon.-monikko
nom.-nominatiivi	gen.-genetiivi
part.-partitiivi	iness.-inessiivi
pers.-persoona	Px.-possessiivisuffiksi
prees.-preesens	imperf.-imperfekti
vA-preseensin partisiippi	mA.-ns. agenttipartisiippi
2.inf.-2.infinitiivi	

Viitteet

*) Tämä artikkeli perustuu papereihin, jotka luin kahdeksannessa kansainvälisessä fennougristikongressissa, Jyväskylässä, 11. 8. 1995. Tässä artikkelissa käsitellystä aiheesta katsokaa myös Sakuma (1994b), joka on tämän artikkelin englanninkielinen muunnos.

1) Suomen kielen anaforien ilmausten tulkinnasta on paljon kirjallisuutta. Ks. esim. Hakulinen (1974), van Steenbergen (1991), Trosterud (1993).

- 2) 'A' esiintyy pinnalla joko etuvokaalina 'ä' tai takavokaalina 'a'. Toisaalta 'V' tarkoittaa sitä, että vartalon viimeinen vokaali pidennetään.
- 3) Perinteellisessä kieliopissa sanotaan että lauseen objekti voi olla yksikön akkusatiivissa. Yksikön akkusatiivimuoto on kuitenkin täydelleen yhtäläinen kuin yksikön genetiivimuoto. Siten seuraavassa en pidä muotoa kuten 'auton' tässä lauseessa yksikön akkusatiivimuotona vaan yksikön genetiivimuotona.
- 4) Täsmällisesti sanoen, kolmannen persoonan genetiivimuoto ei voi viitata kokonaisen lauseen *teemaan*. Vaikka suurimmaksi osaksi lauseen teemat toimivat subjekteinakin, niin ei ole aina asianlaita. Suhteesta teeman ja subjektin välillä katsokaa esimerkiksi Sakuma (1994a).
- 5) Kolmannen persoonan suhteen, kun ma/mä-muodon semanttisen subjektin tarkoite ei ole sama kuin kokonaisen lauseen subjektin tarkoite, genetiivimuotoa täytyy käyttää possessiivisuffiksin kanssa.
- 6) Aikaisessa vaiheessa genetiivissä oleva elementti, joka nykyisin tulkitaan partisiippirakenteen sivulauseen subjektina, oli akkusatiivissa ja pidettiin päälauseen objektina. On mahdollista että tämäkin vaikuttaa possessiivisuffiksien levinneisyyden erilaisuuteen.
- 7) Ei-finiittisessä täytemääräyksessä esiintyvän possessiivisuffiksin tarkoitetta voidaan etsiä finiittisen päälauseen sisäpuolelta. Muutamissa tapauksissa kuitenkin possessiivisuffiksi voi viitata täytemääräyksen 'default' teemaan. Yksityiskohtaisemmista tiedoista katsokaa Sakuma (1994a).
- 8) Tässä käytetty käsite, nimittäin 'huomattavuus lauseyhteydessä', on hiukan epämääräinen. Jatkossa täytyy selvittää tätä käsitettä yksityiskohtaisesti.

Lähteet

- Hakulinen, Auli. 1974. Samaviitteiset nominilausekkeet yhdyslauseessa. In N. E. Enkvist (ed.), *Reports on text linguistics: four papers on text, style, and syntax. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi Forskningsinstitut 1*: 76-93. Åbo: Åbo Akademi.
- Sakuma, Jun'ichi. 1994a. On the default theme in the Finnish language. *Nagoya Daigaku Bungakubu Kenkyu Ronsyu* 118: 25-38.
- Sakuma, Jun'ichi. 1994b. Distribution of Possessive Suffixes and Genitive Forms in the Finnish Language. *Uralica* 10: 27-40.
- Trosterud, Trond. 1993. Anaphors and Binding Domains in Finnish. In A. Holmberg & U. Nikanne (eds.), *Case and Other Functional Categories in Finnish Syntax*, 225-243. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
- van Steenbergen, Maria. 1991. Long-distance binding in Finnish. In J. Koster & E. Reuland (eds.), *Long-Distance Anaphore*, 231-244. Cambridge: Cambridge University Press.